

2. Зміна статусу блага відбувається при кардинальній зміні соціально-економічних умов життя в країні, зміні державної економічної політики, тому відбувається перетворення благ із суспільних у колективні, а також у блага індивідуального споживання.

3. Нездатність держави ефективно надавати суспільні блага з причини «спонтанної приватизації суспільних благ (наприклад, діяльність правоохоронних органів, яка виходить з-під контролю держави, хоча цей контроль принципово є мандатом держави)».

4. Наукові напрями: *economics of crime*, *economics of prisons* доповнюють уявлення про діяльність системи кримінальної юстиції (органів правопорядку) і виділяють два ключові напрями наукових досліджень: соціально-економічні і економіко-криміналістичні.

5. Сучасний виправний заклад – це важливий державний соціальний інститут, в якому узаконений набір інструментів, які передбачають ресоціалізацію правопорушника.

Список використаних джерел

1. Гилинський Я. Предисловие ко 2-му изданию книги Н. Кристи «Борьба с преступностью, как индустрия» / Я. Гилинский. – М.: РОО «Центра содействия реформе уголовного правосудия», 2001. – 224 с.
2. Домбровский М. Роль государства в постиндустриальной экономике / М. Домбровский // Общество и экономика, 2006. – №5. – С. 115–121.
3. Жильцов Е.Н. Экономика общественного сектора и некоммерческих организаций: Учебное пособие / Е.Н. Жильцов. – М.: Изд-во МГУ, 1995. – 127 с.
4. Зер Х. Восстановительное правосудие: новый взгляд на преступление и наказание. Пер. с англ. Под ред. Л. Карнозовой и С. Пашина / Х. Зер. – М.: центр «Судебно-правовая реформа», 2002. – 324 с.
5. Зулькарнай И. Государство как форма по предоставлению общественных услуг / И. Зулькарнай // Общество и экономика, 2006. – №5. – С. 74–115.
6. Квашиш В. «Цена» преступности как криминологическая проблема / В. Квашиш // Уголовное право, 2008. – №6. – С. 94–102.
7. Кутуков С.А. Уголовно-исполнительная система как часть общества: социальные функции и проблемы взаимодействия / С.А. Кутуков // Уголовно-исполнительная система: право, экономика, управление, 2008. – №1. – С. 115–126.
8. Загальна характеристика ДПтС України [Електрон. ресурс] Державна пенітенціарна служба України. – URL: <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article/628075>.

Л.Л. КУШНІР,
к.е.н., доцент, Полтавський університет економіки і торгівлі

Інституціонально-ресурсне забезпечення проектної доктрини розвитку вітчизняної економіки: ретроспективний аналіз

Здійснено аналіз державних заходів з інституціонально-ресурсного забезпечення розвитку економіки радянського періоду. Показана ключова роль конституційного супроводу в запровадженні проектного методу розвитку народного господарства. Обґрунтовується необхідність застосування елементів проектної доктрини в системі державного регулювання національної економіки України.

Ключові слова: проектна доктрина, інституціональне забезпечення національної економіки, ресурсне забезпечення національної економіки, державне планування, стратегічні цілі, сталий розвиток.

Осуществлен анализ государственных мероприятий по институционально-ресурсному обеспечению развития экономики советского периода. Показана ключевая роль конституционного сопровождения во внедрении проектного метода развития народного хозяйства. Обосновывается необходимость применения элементов проектной доктрины в системе государственного регулирования национальной экономики Украины.

Ключевые слова: проектная доктрина, институциональное обеспечение национальной экономики, ресурсное обеспечение национальной экономики, государственное планирование, стратегические цели, устойчивое развитие.

The analysis of state measures concerning institutional and resource providing of economy development during Soviet period was done in the article. It was shown the key role of constitutional accompaniment in implementation of project method in national economy development. The necessity of project doctrine elements adaptation in the state regulation system of national economy in Ukraine was grounded in the research.

Keywords: project doctrine, institutional providing of national economy, resource providing of national economy, state planning, strategic goals, stable development.

Постановка проблеми. Протягом двох останніх десятиліть наше суспільство, скероване за неоліберальною моделлю економічного розвитку, неухильно віддалялося від

можливості вирішення своїх проблем на основі проектно́ї доктрини ведення суспільного господарства, яка в законодавчому порядку передбачає практику його стратегічного планування. Домінування так званого Вашингтонського консенсусу, нерозуміння того, що вік ринкового фундаменталізму давно минув, сприяли глибокому укоріненню в економічній політиці української держави ідеї необмеженої лібералізації суспільного господарства. Такий стан речей украї згубно позначився на самій ідеології державного управління, роль якого нині зведена лише до різних форм бюджетної підтримки, з чим принципово не можна погодитися.

У вітчизняній академічній науці з приводу механізму формування прогресивних поступальних змін у суспільстві ще донедавна панував прагматичний комплексний підхід, згідно з яким досягти закономірної сталості у розвитку країни можливо лише шляхом збалансованої підтримки всіх основних сфер життєдіяльності – екологічної, економічної і соціальної. Ретроспективний аналіз засвідчує, що в економічній науці і господарській практиці радянської доби така концепція йменувалася «комплексним», «збалансованим» або «пропорційним» розвитком і була підкріплена науково організованою системою загальнодержавного, або (як прийнято говорити нині) стратегічного планування.

Нині наукову основу проектного підходу у державному управлінні національною економікою складає теорія (концепція) сталого розвитку – сучасний різновид проектно́ї доктрини. Скопільована західними науковцями на основі центральної ідеї теорії комплексного розвитку народного господарства СРСР і запропонована у статусі інтелектуальної інновації, теорія сталого розвитку, на жаль, ще не знайшла застосування в сучасній практиці вітчизняного державного управління, незважаючи на те, що отримала загальний схвальний відгук українських науковців. Головна причина непопулярності проектного методу розвитку суспільного господарства – повне домінування в Україні приватних інтересів великого капіталу над інтересами суспільства та неготовність переходу до публічного планування розвитку національної економіки, яке йде врозріз із проголошеним неоліберальним курсом. Розрізнені інфраструктурні проекти, що реалізуються в країні сьогодні, не є елементом стратегічного планування в його дійсному розумінні. Їхній організаційний вплив на економіку практично не відчутний. Однак і збільшення кількості подібних проектів навряд чи приведе до трансформації неоліберальної (за своєю суттю) ідеології державного управління в цілісну проектно́ю доктрину сталого розвитку національної економіки України. Очевидно, тут потрібен інший підхід.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Проблемі переходу вітчизняної економіки на принципи сталого розвитку в його сучасній інтерпретації присвячено праці багатьох відомих українських вчених, серед яких О. Алімов, О. Білорус, А. Даниленко, Б. Данилишин, М. Згуровський, В. Трегобчук, А. Шапар та багато інших. Особливе місце у переліку праць з даної проблематики посідає колективна моно-

графія об'єднаного інституту економіки НАНУ «Економічний розвиток України: інституціональне та ресурсне забезпечення» [2]. Однак і в цьому спеціальному дослідженні питанню відновлення практики стратегічного планування суспільного господарства присвячено обмаль місця. Унікальним явищем у даному контексті слід вважати вихід монографії В. Горбуліна і А. Качинського «Стратегічне планування: вирішення проблем національної безпеки» [1]. Але все, що стосується інституціонально-ресурсного забезпечення можливого переходу на проектно́ю доктрину розвитку, особливо в частині сучасного звернення до вітчизняного досвіду радянського періоду, не потрапило до кола інтересів вітчизняних дослідників, управлінців та політиків. Актуальність такого звернення, що послідовно обґрунтовується автором у циклі публікацій [14–16], набула подальшого підкріплення у статті.

Мета статті – ретроспективний огляд державних заходів з інституціонально-ресурсного забезпечення розвитку економіки радянського періоду, дослідження змісту конституційного супроводу в запровадженні проектного методу розвитку народного господарства, внесення пропозицій щодо можливості застосування елементів проектно́ї доктрини в системі державного регулювання національної економіки України.

Виклад основного матеріалу. Як зазначалося в одній із попередніх публікацій автора [16], починаючи приблизно з 1926–1927 років і до кінця існування економіки радянського періоду (1980–ті роки) сталість в її розвитку підтримувалася завдяки активному використанню у практиці державного управління проектно́ї основи та існуванню централізованої системи ресурсного забезпечення. Методологічним підґрунтям для їхнього запровадження виступила теоретична концепція загальнодержавного планування будівництва народного господарства (проектна доктрина розвитку).

Зазнавши серйозної перевірки господарською практикою впродовж багатьох десятиліть, державне проектування розвитку економіки в СРСР у період свого розквіту 1970–1980-х років вийшло далеко за рамки державної політики і глибоко проникло у сферу міжнародних відносин. Слідом за СРСР проектно́ю метод розвитку економіки набув широкого застосування як у соціалістичних країнах, так і в країнах із ринковою економікою: національне планування в тій чи іншій формі стало невід'ємною складовою системи державного регулювання національних економік США, Канади, Великобританії, Франції, Китаю, Індії, Японії, Бразилії, Південній Кореї та інших країн. При цьому на відміну від нашої країни, де починаючи з кінця 1980-х років державне планування стало розглядатися як пережиток командно-адміністративної економіки, західна наука управління ще із середини ХХ ст. стала трактувати планування як невід'ємний елемент будь-якої економічної системи і не припиняла його вивчення.

Ось і нині в зарубіжних країнах державному плануванню приділяється підвищена увага, про що може свідчити цілий ряд спеціалізованих періодичних видань, присвячених виключно аспектам планування: стратегічного, економічного,

територіального й ін. Як відзначають фахівці, за останні декілька років у видавництвах зарубіжних країн стали виходити у світ видання, повністю присвячені правовим аспектам планування. В їхньому числі – Великобританія, де в 2004–2008 роках була проведена реформа законодавства про планування [12, с. 39].

Таким чином, починаючи з другої половини ХХ ст. планування національної економіки стало загальноновизнаним інститутом у системі її державного регулювання, і як елемент цієї системи продовжує зміцнювати свої позиції. Незважаючи на це, на теренах колишнього СРСР продовжують мусирувати тезу, що відновлення інституційних засад планової економіки як основи економічної системи неможливе і не доцільне [11, с. 24], з чим не можна погодитися.

Для економічної системи радянського періоду саме державне планування було засадничим принципом у досягненні проектних цілей. У змістовному сенсі вітчизняні соціально-економічні проекти цього періоду «відрізнялися абсолютною реалістичністю і базувалися на погодженому державному плануванні, фінансуванні, контролі та, що особливо важливо, на реальній відповідальності... управлінців за кінцеві результати в процесі реалізації проекту» [17, с. 896]. Правовою основою для переходу до проектної доктрини розвитку економіки радянського періоду і формування джерел її ресурсного забезпечення виступив конституційний супровід.

У ст. 49 Конституції Радянської Росії від 1918 року вперше проголошується, що до питань загальнодержавного відання належить «установлення основ і загального плану всього народного господарства й окремих його галузей...» [13, с. 251]. Перша українська Конституція, що закріплювала принципово нові правові основи інституціонально-ресурсного забезпечення розвитку національної економіки, була прийнята у Харкові в 1919 році [6]. Конституція СРСР від 1924 року у ст. 1 проголошувала, що до відання СРСР в особі його верховних органів у тому числі належить «установлення основ і спільного плану всього народного господарства Союзу, визначення галузей промисловості й окремих промислових підприємств, які мають загальносоюзне значення, укладення концесійних договорів, як загальносоюзних, так і від імені союзних республік; встановлення загальних основ землеустрою і землекористування, а так само користування надрами, лісами і водами по всій території Союзу Радянських Соціалістичних Республік» [13, с. 266–267]. Аналогічним чином згадує плани народного господарства Конституція РРФСР від 1925 року [5].

Друга харківська Конституція України від 1929 року [9] у ст. 4 де-юре закріпила організаційне оформлення системи інституціонально-ресурсного забезпечення розвитку національної економіки на засадах повної соціалізації ресурсів. Статтею 30 конституційного документа до відання Всеукраїнського центрального виконавчого комітету було віднесено «загальне керівництво у всіх галузях державного, господарського й культурного будівництва; затвердження бюджету Української соціалістичної радянської республіки; встанов-

лення плану всього народного господарства й окремих його галузей на території Української соціалістичної радянської республіки, відповідно до передбачених у... Конституції Союзу радянських соціалістичних республік основ і загального плану всього народного господарства Союзу радянських соціалістичних республік» [9].

Конституція СРСР від 1936 року відіграла особливу роль в інституціоналізації системи ресурсного забезпечення національної економіки радянського періоду. Стаття 11 цього документа встановлює, що «господарське життя СРСР визначається і спрямовується державним народногосподарським планом в інтересах збільшення суспільного багатства, неухильного підняття матеріального і культурного рівня трудящих, зміцнення незалежності СРСР та посилення його обороноздатності» [13, с. 287]. Віданню СРСР в особі його найвищих органів державної влади та органів державного управління підлягають встановлення народногосподарських планів СРСР, затвердження єдиного Державного бюджету СРСР і звіту про його виконання, а також основ користування землею, надрами, лісами та водами (ст. 14) [13, с. 288–289]. Конституція РРФСР від 1937 року повністю повторює норми союзної Конституції [3].

Конституція УРСР від 1937 року також була розроблена у повній відповідності до Конституції Радянського Союзу 1936 року, тому в ст. 11 майже дослівно відтворює її зміст, цитований абзацом вище. У ст. 19 означеної Конституції УРСР сказано, що до відання Української Радянської Соціалістичної Республіки в особі її найвищих органів державної влади та органів державного управління, окрім іншого, належать: «затвердження народногосподарського плану Української РСР; затвердження державного бюджету Української РСР і звіту про його виконання» [7].

Нарешті, Конституція СРСР 1977 року [4] та Конституція УРСР 1978 року [8] також збігаються за змістом тих норм, які закріплюють положення про використання плану в системі державного регулювання розвитку суспільного господарства. Зокрема, в Конституції УРСР ці нормативні аспекти сформульовані так: «Керівництво економікою здійснюється на основі державних планів економічного і соціального розвитку, з урахуванням галузевого і територіального принципів, при поєднанні централізованого управління з господарською самостійністю й ініціативою підприємств, об'єднань та інших організацій. При цьому активно використовуються господарський розрахунок, прибуток, собівартість, інші економічні підйоми і стимули» (ст. 16) [8].

Згідно зі ст. 26 плановий характер має не лише управління економікою, а й управління наукою: «Відповідно до потреб суспільства держава забезпечує планомірний розвиток науки і підготовку наукових кадрів, організує впровадження результатів наукових досліджень у народне господарство та інші сфери життя» [8].

Особливий інтерес щодо формулювання й інституціонального підкріплення завдань сталого розвитку вітчизня-

ного суспільства в умовах ринку викликає ст. 18 Конституції УРСР 1978 року, яка проголошує: «В інтересах нинішнього і майбутніх поколінь в Українській РСР здійснюються необхідні заходи для охорони і науково обґрунтованого, раціонального використання землі та її надр, водних ресурсів, рослинного і тваринного світу, для збереження в чистоті повітря і води, забезпечення відтворення природних багатств і поліпшення середовища, яке оточує людину» [8].

Отже, правовою основою проектної доктрини розвитку економіки радянського періоду і формування джерел її ресурсного забезпечення упродовж всього періоду дії виступав чіткий конституційний супровід. У змістовному сенсі вітчизняні соціально-економічні проекти цього періоду відрізнялися повною реалістичністю і базувалися на державному плануванні, фінансуванні, контролі та реальній юридичній відповідальності управлінців за результати реалізації проєктів. Згідно конституційних норм, відтворення фактично всіх видів економічних ресурсів проголошувалося однією з найважливіших функцій держави, що принципово важливо для сталого розвитку сучасної економіки України.

Висновки

Повернення до економічного проектування і стратегічного планування в системі державного регулювання розвитку національної економіки України має виняткове значення. Використання цих методів у державному управлінні дозволяє взяти під контроль фундаментальну для будь-якої національної економіки проблему ресурсних й інституціональних обмежень її розвитку. Як переконує світовий досвід, перехід до проектної доктрини управління системою національної економіки є об'єктивною закономірністю, яка в нашій країні в результаті прискореного формування ринкових відносин була зруйнована.

Проведений вище аналіз дозволяє констатувати, що інституціонально-ресурсне забезпечення сталого розвитку економіки радянського періоду було дієвим завдяки реалістичному формулюванню та неухильному дотриманню стратегічних цілей розвитку країни, закріплених в її основному законі (конституції). Це переконує в доцільності відновлення тих правових норм, які необхідні для запуску механізму державного проектування соціально-економічного розвитку країни. У зв'язку з цим, перш за все, слід ставити питання про обов'язковість загальнодержавних проектних документів, що вирішується формою їх юридичного закріплення в Конституції України.

Звичайно, думка про відновлення в Україні конституційного інституту планування (після 20 років політики необмеженої лібералізації суспільного господарства) напевне викличе сьогодні цілком типовий контраргумент знавців конституційних норм, який полягає в наступному. «Якщо порівняти конституційні положення про основи економіки різних держав, то присутню в них пряму вказівку на планування як основу економічної системи ми зустрінемо так само рідко, як і пряму вказівку на ринкову економіку» [10, с. 88]. Однак ми маємо власний досвід у цій справі, який доводить необхідність й

ефективність закріплення проектної доктрини розвитку вітчизняного суспільства в конституції. В цьому якраз і полягає специфіка нашої країни та багатьох інших країн на теренах колишнього СРСР. Проектна доктрина розвитку національної економіки та її невід'ємна складова – державне планування та прогнозування, знову набувають актуальності, хоча і вимагають приведення їх у відповідність до сучасної ситуації. Як показує весь світовий досвід, державне планування являється найефективнішим інструментом держави з організації власної діяльності, оскільки вимагає від органів управління єдиного підходу на всіх рівнях і закріплення єдиних організаційних принципів. Публічне державне планування відповідає традиції нашої держави. У поєднанні з належним ресурсозабезпеченням воно здатне консолідувати необхідний кредит довіри громадян до уряду країни, що особливо важливо для формування засад політики сталого розвитку в епоху хронічного ресурсного дефіциту та глобальної екологічної кризи, на порозі якої стоїть сьогодні світ.

Список використаних джерел

1. Горбулін В.П. Стратегічне планування: вирішення проблем національної безпеки: [монографія] / В.П. Горбулін, А.Б. Качинський. – К.: НІСД, 2010. – 288 с.
2. Економічний розвиток України: інституціональне та ресурсне забезпечення: [монографія] / О.М. Алімов, А.І. Даниленко, В.М. Трегобчук та ін. – К.: Об'єднаний інститут економіки НАН України, 2005. – 540 с.
3. Конституция (Основной закон) Российской Советской Федеративной Социалистической Республики (утверждена постановлением чрезвычайного XVII Всероссийского Съезда Советов от 21 января 1937 г.) [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://constitution.garant.ru/history/ussr-rsfsr/1937/red_1937/3959896/chapter/2/#200.
4. Конституция (Основной закон) Союза Советских Социалистических Республик (принята на внеочередной седьмой сессии Верховного Совета СССР девятого созыва 7 октября 1977 года) [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://constitution.garant.ru/history/ussr-rsfsr/1977/red_1977/5478733/
5. Конституция РСФСР // СУ РСФСР. – 1925. – №30. – Ст. 218.
6. Конституция Украинской Социалистической Советской Республики, утверждённая Всеукраинским съездом Советов в заседании 10 марта 1919 года и принятая в окончательной редакции Всеукраинским Центральным Исполнительным Комитетом в заседании 14 марта 1919 года [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://law.at.ua/load/3-1-0-5>
7. Конституція (Основний закон) Української Радянської Соціалістичної Республіки [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/001_001
8. Конституція (Основний закон) Української Радянської Соціалістичної Республіки, прийнята позачерговою сьомою сесією Верховної Ради Української РСР дев'ятого скликання 20 квітня 1978 року [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/888-09/ed19780420>

9. Конституція (Основний закон) Української соціалістичної радянської республіки, затверджена Постановою XI Всеукраїнського з'їзду рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів від 15 травня 1929 року [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://law.at.ua/load/3-1-0-4>

10. Кудряшова Е.В. Государственное планирование в современной России: правовые аспекты / Е.В. Кудряшова // Актуальные проблемы российского права. – 2010. – №3. – С. 83–94.

11. Кудряшова Е.В. Правовое регулирование государственного планирования в советский период / Е.В. Кудряшова // История государства и права. – 2009. – №21. – С. 23–24.

12. Кудряшова Е.В. Публичное планирование: прошлое и настоящее / Е.В. Кудряшова // Вопросы экономики и права. – 2010. – №8. – С. 38–41.

13. Кукушкин Ю.С. Очерк истории Советской Конституции / Ю.С. Кукушкин, О.И. Чистяков. – 2-е изд., доп. – М.: Политиздат, 1987. – 367 с.

14. Кушнір Л.Л. Інституціоналізація управління національною економікою України на засадах сталого розвитку / Л.Л. Кушнір // Вісник Прикарпатського університету. Серія: Економіка. – 2012. – Вип. 9. – С. 106–111.

15. Кушнір Л.Л. Методологічні засади та ресурсні обмеження економічного проектування в Україні / Л.Л. Кушнір // Вісник Житомирського державного технологічного університету. – 2012. – №2 (60). – С. 212–217. – (Серія: «Економічні науки»).

16. Кушнір Л.Л. Теоретичне підґрунтя та основні закономірності розвитку системи ресурсного забезпечення національної економіки Радянського періоду (1917–1933) / Л.Л. Кушнір // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – 2011. – №3 (48). – С. 252–264. – (Серія: «Економічні науки»).

17. Ромашов Р.А. Приоритетные национальные проекты: миф или политико-правовая реальность / Р.А. Ромашов // Научные труды РАУОН. – 2007. – Вып. 7. Том 2. – С. 896.

Н.П. СКРИГУН,
к.е.н., доцент, Національний університет харчових технологій,
М.В. КОЧМАРУК,
студентка, Національний університет харчових технологій,
Л.В. КАПІНУС,
к.е.н., доцент, Національний університет харчових технологій

Сутність мотивації як важливого чинника впливу на поведінку споживача

Розглянуто наукові підходи до вивчення сутності мотивації, досліджено схеми мотиваційного процесу потенційного споживача. На підставі досліджень виділено чинники, за допомогою яких маркетологи можуть впливати на процес мотивації.

Ключові слова: мотивація, стимули, мотиви, індивідуальні потреби.

Рассмотрены научные подходы к изучению сущности мотивации, исследованы схемы мотивационного процесса потенциального потребителя. На основании исследований выделены факторы, с помощью которых маркетологи могут влиять на процесс мотивации.

Ключевые слова: мотивация, стимулы, мотивы, индивидуальные потребности.

Different scientific approaches were investigated to the study of the nature of motivation, examined various schemes of motivational process of potential consumer. On the basis of researches were selected the factors by which marketers can influence the process of motivation.

Keywords: motivation, incentives, motivation, individual needs.

Постановка проблеми. Різноманіття товарів та послуг на сучасному ринку вимушує продавців шукати способи виділення своїх товарів чи послуг серед аналогів. Для вирішення

цього завдання потрібно, перш за все виявити та зрозуміти істинні мотиви поведінки споживачів, прослідкувати логіку, якою вони керуються при виборі товару чи послуги. Для вирішення цього завдання маркетологам необхідно сформулювати ефективні методи мотивації потенційних споживачів саме для свого товару чи послуги. Знаючи мотивацію споживача та володіючи способами впливу на неї, маркетологи зможуть вдало позиціонувати товар та спрямувати маркетингові комунікації так, щоб вони спонукали потенційних споживачів купити запропонований підприємством товар чи послугу.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Дослідженнями основних понять та положень теорії мотивації займалися такі вчені: В.А. Аверин, І.Е. Альошина, Е.Н. Голубков, Ж. Готфруа, Е.П. Ільїн, В.І. Ковальов, В.І. Ковальова, В.Н. Куніцина, Д. МакКлелланд, А. Маслоу, С.Л. Рубінштейн, З. Фрейд, В.Д. Шадриков, Д. Шварц.

Вчені обґрунтовано доводили свої підходи до визначення сутності мотивації, які мають свої переваги та недоліки. З урахуванням розвитку маркетингових інструментів на поведінку споживача є актуальною необхідність комплексного розгляду цієї категорії з точки зору психології, менеджменту, маркетингу. Тому потрібен комплексний підхід до визначення сутності мотивації, аби гнучко реагувати на зростаючі вимоги споживачів до представлених на ринку товарів з урахуванням мотивів, що керують покупцями.